

Robert Wolański
Katedra Prawnych Problemów Administracji i Zarządzania
Uniwersytet Warszawski Wydział Zarządzania
02-678 Warszawa ul. Szturmowa 3
robert.wolanski@miedzylesie.waw.pl

TENDENCJE I PERSPEKTYWY LICZBY PRACUJĄCYCH W MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTWACH

Abstrakt

Artykuł poświęcony jest kształtowaniu się poziomu zatrudnienia w małych i średnich przedsiębiorstwach. Celem opracowania jest określenie postawy MŚP przy zatrudnianiu osób, czynników wpływających na tę postawę oraz zachodzących tendencji dotyczących zatrudnienia w MŚP.

Opracowanie prezentuje tezę, określoną na podstawie badań zjawisk dotyczących zatrudnienia w Polsce, iż najważniejszą rolę w zmniejszaniu poziomu bezrobocia oraz przyjmowaniu nowych pracowników odgrywa sektor MŚP. Tezę tę uzasadnia systematycznie rosnący udział MŚP w zatrudnianiu pracowników oraz rola jaką odgrywają w aktywizowaniu osób poszukujących pracy. Sytuacja taka wynika przede wszystkim z samej przedsiębiorczości niewielkich podmiotów, chęci rozwijania działalności gospodarczej. Znikomą rolę odgrywają rozwiązania prawne zachęcające do zwiększania zatrudnienia.

Zadanie badawcze jest realizowane poprzez określenie dynamiki i udziału MŚP w zatrudnianiu pracowników, ustaleniu czynników wpływających na postawę MŚP przy zatrudnianiu pracowników i na tej podstawie dokonaniu prognozy kształtowania się zatrudnienia w MŚP. Rozważania te są oparte na danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz na opinii MŚP na temat warunków zatrudniania, wynikających z badań tego sektora prowadzonych przez organizacje zajmujące się monitoringiem MŚP. Przy realizacji zadania badawczego posłużono się metodą analizy opisowej oraz porównawczej a także wykorzystano metodę indukcji.

Słowa kluczowe: małe i średnie przedsiębiorstwa, liczba pracujących, zatrudnienie

Wprowadzenie

Przedmiotem artykułu jest ukazanie kształtowania się liczby pracujących¹ w małych i średnich przedsiębiorstwach (MŚP)². Celem opracowania jest określenie postawy MŚP przy zatrudnianiu osób, czynników wpływających na tę postawę oraz zachodzących tendencji dotyczących zatrudnienia w MŚP. Ponadto artykuł przedstawia przewidywaną prognozę liczby

¹ W artykule analiza oparta jest na podstawie liczby pracujących w małych i średnich przedsiębiorstwach. Przyjęcie liczby pracujących a nie liczby zatrudnionych wynika z dostępności wiarygodnych danych. Do pracujących zalicza się osoby zatrudnione na podstawie stosunku pracy, pracodawców i pracujących na własny rachunek, agentów pracujących na podstawie umów agencyjnych, osoby wykonujące pracę nakładczą, członków rolniczych spółdzielni produkcyjnych. W artykule zamiennie są używane pojęcia liczba pracujących, poziom zatrudnienia, wielkość zatrudnienia – w każdym przypadku będą dotyczyły liczby pracujących w małych i średnich przedsiębiorstwach.

² Pod pojęciem małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP) przyjmuje się mikroprzedsiębiorstwa, małe przedsiębiorstwa i średnie przedsiębiorstwa.

pracujących w MŚP.

Jednym z największych problemów społecznych w Polsce jest wysoki poziom bezrobocia. Dotyczy on przede wszystkim regionów słabiej rozwiniętych. Ważną kwestią jest zidentyfikowanie czynników, które mogą być wykorzystane do obniżenia skali bezrobocia. Zwalczenie bezrobocia i tworzenie nowych miejsc pracy zależy przede wszystkim od stanu przedsiębiorstw, ich dążenia do rozwijania działalności.

Duże znaczenie przypisuje się sektorowi MŚP przy zatrudnianiu osób i tworzeniu nowych miejsc pracy. Systematycznie rośnie udział tych firm w zatrudnianiu osób, w 2004 r. wyniósł on 68% ogółu pracujących w przedsiębiorstwach. Mając powyższe na uwadze istotne jest zbadanie postawy MŚP przy zatrudnianiu osób, czynników decydujących o ich podejściu do tego tematu. W ten sposób zostaną określone rozwiązania, które mają decydujące znaczenie dla aktywności niewielkich podmiotów na rynku pracy.

Kształtowanie się liczby pracujących w małych i średnich przedsiębiorstwach

W literaturze poświęconej małym i średnim przedsiębiorstwom szeroko podkreśla się znaczenie tego sektora w zatrudnieniu, zarówno w Polsce, jak i w większości krajów rozwiniętych (Klich, 2000); (Dominiak, 2005). Podkreślona jest rola MŚP jako tworzących nowe miejsca pracy, umożliwiających podjęcie działalności gospodarczej, aktywizujących osoby poszukujące pracy. MŚP są uważane za podstawową grupę podmiotów zmniejszającą poziom bezrobocia.

Przyjmując powyższe należy zbadać skalę tego zjawiska i zachodzące w nim tendencje. Dla zbadania zachodzących tendencji dotyczących zatrudnienia w MŚP należy w pierwszej kolejności ustalić jak kształtowała się liczba pracujących w MŚP w ostatnich latach. W tym celu należy określić liczbę pracujących w gospodarce narodowej oraz w sektorze rynkowym w podziale uwzględniającym wielkość przedsiębiorstwa, udziały poszczególnych typów przedsiębiorstw w wielkości zatrudnienia oraz dynamikę zmian w zakresie tych wartości.

Powyższe dane dla gospodarki narodowej, z wyjątkiem rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa oraz rybactwa, dla poszczególnych typów przedsiębiorstw, przedstawiają tabele 1, 2, 3.

Tabela 1. Liczba pracujących w gospodarce narodowej, z wyjątkiem rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa oraz rybactwa, w latach 1994 – 2004.

Rok/ Przeds.	Mikro	Małe	Średnie	Razem MŚP	Duże	Razem
1994	bd	4 036 021	2 082 206	6 118 227	4 725 576	10 843 803
1995	bd	4 139 128	2 160 409	6 299 537	4 596 647	10 896 184
1996	bd	4 292 944	2 278 434	6 571 378	4 521 390	11 092 768
1997	bd	4 544 156	2 427 145	6 971 301	4 431 530	11 402 831
1998	2 885 196	4 608 873	2 483 738	7 092 611	4 253 446	11 346 057
1999	2 882 829	4 595 706	2 556 037	7 151 743	3 996 268	11 148 011
2000	2 826 096	4 541 555	2 520 412	7 061 967	3 720 165	10 782 132
2001	2 624 011	4 593 724	2 349 575	6 943 299	3 401 426	10 344 725
2002	2 816 694	4 725 893	2 280 288	7 006 181	3 283 999	10 290 180
2003	2 778 726	4 686 840	2 254 364	6 941 204	3 216 833	10 158 037
2004	2 773 782	4 699 619	2 267 901	6 967 520	3 270 785	10 238 305

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, bd – brak danych.

Tabela 2. Dynamika zmian liczby pracujących w gospodarce narodowej, z wyjątkiem rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa oraz rybactwa, w latach 1994 – 2004.

Rok/ Przeds.	Mikro	Małe	Średnie	Razem MŚP	Duże	Razem
1994/1995	bd	102,55	103,76	102,96	97,27	100,48
1995/1996	bd	103,72	105,46	104,32	98,36	101,80
1996/1997	bd	105,85	106,53	106,09	98,01	102,80
1997/1998	bd	101,42	102,33	101,74	95,98	99,50
1998/1999	99,92	99,71	102,91	100,83	93,95	98,25
1999/2000	98,03	98,82	98,61	98,74	93,09	96,72
2000/2001	92,85	101,15	93,22	98,32	91,43	95,94
2001/2002	107,34	102,88	97,05	100,91	96,55	99,47
2002/2003	98,65	99,17	98,86	99,07	97,95	98,72
2003/2004	99,82	100,27	100,60	100,38	101,68	100,79

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, bd – brak danych.

Tabela 3. Udział poszczególnych przedsiębiorstw w zatrudnieniu w gospodarce narodowej, z wyjątkiem rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa oraz rybactwa, w latach 1994 – 2004.

Rok/ Przeds.	Mikro	Małe	Średnie	Razem MŚP	Duże	Razem
1994	bd	37,22%	19,20%	56,42%	43,58%	100,00%
1995	bd	37,99%	19,83%	57,81%	42,19%	100,00%
1996	bd	38,70%	20,54%	59,24%	40,76%	100,00%
1997	bd	39,85%	21,29%	61,14%	38,86%	100,00%
1998	25,43%	40,62%	21,89%	62,51%	37,49%	100,00%
1999	25,86%	41,22%	22,93%	64,15%	35,85%	100,00%
2000	26,21%	42,12%	23,38%	65,50%	34,50%	100,00%
2001	25,37%	44,41%	22,71%	67,12%	32,88%	100,00%
2002	27,37%	45,93%	22,16%	68,09%	31,91%	100,00%
2003	27,35%	46,14%	22,19%	68,33%	31,67%	100,00%
2004	27,09%	45,90%	22,15%	68,05%	31,95%	100,00%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, bd – brak danych.

Biorąc pod uwagę nominalną liczbę pracowników w MŚP w latach 1994 – 2004 wzrosła ona o około 900 tys. osób, z 6,1 mln osób do 7,0 mln osób. W analizowanym okresie sektor MŚP najczęściej zwiększał zatrudnienie, tylko w trzech latach nastąpił niewielki spadek liczby pracujących. W sumie liczba pracujących wzrosła o 13,9%. Najwyższa dynamika zmian była w latach 90 – tych. Wówczas w MŚP w największym stopniu następował przyrost zatrudnienia, w okresie 1994 – 1999 liczba pracujących wzrosła o 16,9%. W 1999 roku sektor MŚP wykazywał najwyższą liczbę pracujących. Poczynając od 2000 r. liczba pracujących obniża się lub nieznacznie rośnie, przy czym wahania te są niewielkie, jednakże w odniesieniu do poziomu zatrudnienia z 1999 r. nastąpił spadek o 2,6%.

W ramach sektora MŚP znacznie wyższą dynamikę przyrostu liczby zatrudnionych

miały małe przedsiębiorstwa niż średnie. Przyrost ten w badanym okresie odpowiednio wyniósł 16,4% i 8,9%.

Przeciwna sytuacja występowała w przypadku dużych przedsiębiorstw, w których liczba pracujących obniżyła się o 1,4 mln osób. Ta grupa firm regularnie obniżała zatrudnienie, co w badanym okresie oznaczało spadek liczby pracujących o 30,8%. Spadek liczby pracujących wśród dużych firm miał miejsce głównie w latach 1997 – 2001. Od 2002 r. sytuacja się poprawia, tak że w 2004 r. nastąpił nawet niewielki wzrost liczby pracujących.

Kształtującą się tendencję liczby pracujących potwierdza również rosnący udział sektora MŚP w zatrudnieniu, który w omawianym okresie wzrósł z 56% do 68%. Można zaobserwować regularny, systematyczny wzrost udziału niewielkich podmiotów w zatrudnieniu.

Powyższa prezentacja liczby pracujących w gospodarce narodowej pozwala na przedstawienie następujących wniosków.

1. Wzrasta rola sektora MŚP w zatrudnieniu. W latach 1994 – 2004 MŚP zwiększyły liczbę pracujących o 13,9% (900 tys. osób) oraz zwiększyły udział w zatrudnieniu o 12%. Jednocześnie zmniejszyła się rola dużych przedsiębiorstw w zatrudnieniu. W tym okresie liczba pracujących obniżyła się o 30,8% (1,4 mln osób) oraz spadł udział w zatrudnieniu o 12%. MŚP stają się coraz bardziej znaczącymi podmiotami na rynku pracy.

2. Rosnąca dynamika zmian liczby pracujących w MŚP pokazuje, że najczęściej zatrudniały one więcej osób niż zwalniały. W konsekwencji niewielkie podmioty odgrywają znaczną rolę w zmniejszaniu poziomu bezrobocia oraz przyjmowaniu nowych pracowników.

Tabela 4. Liczba pracujących w sektorze rynkowym w latach 1994 – 2004.

Rok/ Przeds.	Mikro	Małe	Średnie	Razem MŚP	Duże	Razem
1994	bd	3 697 462	1 268 575	4 966 037	3 627 907	8 593 944
1995	bd	3 769 028	1 364 937	5 133 965	3 517 800	8 651 765
1996	bd	3 877 342	1 463 976	5 341 318	3 464 968	8 806 286
1997	bd	4 099 438	1 572 917	5 672 355	3 374 164	9 046 519
1998	2 807 799	4 167 529	1 626 673	5 794 202	3 215 954	9 010 156
1999	2 782 890	4 102 599	1 688 729	5 791 328	3 027 700	8 819 028
2000	2 702 557	3 982 806	1 682 164	5 664 970	2 808 400	8 473 370
2001	2 458 881	3 872 981	1 581 082	5 454 063	2 560 999	8 015 062
2002	2 671 504	4 022 375	1 537 486	5 559 861	2 461 852	8 021 713
2003	2 627 952	3 981 905	1 531 030	5 512 935	2 427 702	7 940 637
2004	2 609 409	3 944 502	1 560 999	5 505 501	2 484 154	7 989 655

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, bd – brak danych.

Powyższe wnioski wynikają z analizy dokonanej w oparciu o dane dla gospodarki narodowej. Natomiast MŚP funkcjonują głównie w sektorze rynkowym³. Dane dla tego sektora pozwalają w bardziej dokładny sposób określić rolę MŚP na rynku pracy oferowanym przez podmioty gospodarcze. Liczbę pracujących w sektorze rynkowym, dynamikę i udziały po-

³ Sektor rynkowy tworzą sekcje: Górnictwo i kopalnictwo, Przetwórstwo przemysłowe, Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz i wodę, Budownictwo, Handel i naprawy, Hotele i restauracje, Transport, gospodarka magazynowa i łączność, Pośrednictwo finansowe, Obsługa nieruchomości i firm, nauka, Pozostała działalność usługowa komunalna, socjalna i indywidualna. W porównaniu z gospodarką narodową (oprócz rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa i rybactwa) sektor rynkowy nie obejmuje Administracji publicznej, Edukacji i Ochrony zdrowia.

szczególnych rodzajów przedsiębiorstw w zatrudnieniu przedstawiają tabele 4, 5, 6.

Tabela 5. Dynamika zmian liczby pracujących w sektorze rynkowym w latach 1994 – 2004.

Rok/ Przeds.	Mikro	Małe	Średnie	Razem MŚP	Duże	Razem
1994/1995	bd	101,94	107,60	103,38	96,96	100,67
1995/1996	bd	102,87	107,26	104,04	98,50	101,79
1996/1997	bd	105,73	107,44	106,20	97,38	102,73
1997/1998	bd	101,66	103,42	102,15	95,31	99,60
1998/1999	99,11	98,44	103,81	99,95	94,15	97,88
1999/2000	97,11	97,08	99,61	97,82	92,76	96,08
2000/2001	90,98	97,24	93,99	96,28	91,19	94,59
2001/2002	108,65	103,86	97,24	101,94	96,13	100,08
2002/2003	98,37	98,99	99,58	99,16	98,61	98,99
2003/2004	99,29	99,06	101,96	99,87	102,33	100,62

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, bd – brak danych.

Tabela 6. Udział poszczególnych przedsiębiorstw w zatrudnieniu w sektorze rynkowym w latach 1994 – 2004.

Rok/ Przeds.	Mikro	Małe	Średnie	Razem MŚP	Duże	Razem
1994	bd	43,02%	14,76%	57,79%	42,21%	100,00%
1995	bd	43,56%	15,78%	59,34%	40,66%	100,00%
1996	bd	44,03%	16,62%	60,65%	39,35%	100,00%
1997	bd	45,32%	17,39%	62,70%	37,30%	100,00%
1998	31,16%	46,25%	18,05%	64,31%	35,69%	100,00%
1999	31,56%	46,52%	19,15%	65,67%	34,33%	100,00%
2000	31,89%	47,00%	19,85%	66,86%	33,14%	100,00%
2001	30,68%	48,32%	19,73%	68,05%	31,95%	100,00%
2002	33,30%	50,14%	19,17%	69,31%	30,69%	100,00%
2003	33,09%	50,15%	19,28%	69,43%	30,57%	100,00%
2004	32,66%	49,37%	19,54%	68,91%	31,09%	100,00%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych GUS i Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości, bd – brak danych.

W badanym okresie w sektorze rynkowym MŚP zwiększyły zatrudnienie o 500 tys. osób, co oznaczało wzrost o 10,9%. Jest to gorszy rezultat w porównaniu z gospodarką narodową, co świadczy o relatywnie trudniejszej sytuacji na rynku pracy w sektorze rynkowym. Gorsza sytuacja występowała również w przypadku dużych przedsiębiorstw, które zmniejszyły zatrudnienie o 1,1 mln osób (spadek o 31,5%).

Również gorzej przedstawiała się dynamika liczby pracujących. W przypadku MŚP rosła ona tylko w latach 1995 – 1998, zaś dla dużych firm przez cały omawiany okres się obniżała. Wśród MŚP znacznie lepiej radziły sobie średnie firmy od małych – pierwsze zwiększyły liczbę pracujących o 23,1%, drugie tylko o 6,7%. W konsekwencji udział MŚP w za-

trudnieniu zwiększył się o 11% do 69%.

Z powyższej prezentacji wynika, że liczba pracujących w sektorze rynkowym potwierdza rosnącą rolę MŚP w zatrudnieniu. Niewielkie podmioty zmniejszają koszty społeczne zwolnień, jakie mają miejsce wśród dużych przedsiębiorstw. Przyczyniają się do spadku poziomu bezrobocia, zatrudniają nowych pracowników, aktywizują osoby poszukujące pracy.

Elementy wpływające na postawę małych i średnich przedsiębiorstw w zakresie zatrudnienia

Na postawę MŚP w odniesieniu do zatrudniania pracowników wpływa wiele czynników. Rosnąca rola MŚP na rynku pracy, wzrastająca liczba pracujących w niewielkich podmiotach wynika z wielu uwarunkowań. Na taką sytuację przede wszystkim mogą oddziaływać:

- przedsiębiorczość samych MŚP, dążenie do podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej,
- polityka państwa w zakresie zmniejszania poziomu bezrobocia poprzez promowanie zatrudnienia w niewielkich podmiotach,
- dostęp MŚP do źródeł finansowania prowadzenia i rozwoju działalności gospodarczej,
- uregulowania prawne dotyczące warunków zatrudnienia.

Jednym z czynników jest zaangażowanie osób do podejmowania działalności gospodarczej, dążenie niewielkich podmiotów do rozwijania i rozszerzania działalności, nakierowanie na rozwój, eksport towarów i usług. Szeroko rozumiana przedsiębiorczość osób zamierzających rozpocząć prowadzenie działalności gospodarczej oraz już prowadzących taką działalność, w dużym stopniu wpływa na liczbę pracujących w MŚP.

Przedsiębiorczość osób określa m.in. przyrost liczby aktywnie działających MŚP. W latach 1996 – 2004 liczba aktywnych MŚP zwiększyła się z 1 343 623 do 1 712 229, tj. o 368 606 podmiotów, co oznacza wzrost o 27,5%. Najwyższy przyrost o 35% był w latach 1996 – 1999, wówczas przybyło 475 577 podmiotów, następnie w okresie 1999 – 2003 nastąpił niewielki spadek, zaś 2004 r. to ponownie wzrost liczby niewielkich firm⁴. Tendencje w kształtowaniu się tych danych odpowiadają sytuacji dotyczącej liczby pracujących w MŚP, co potwierdza znaczenie przedsiębiorczości dla stopnia zatrudnienia.

Ważne informacje na temat przedsiębiorczości w Polsce daje informacja o przyczynach podjęcia decyzji o samozatrudnieniu. Wśród tych powodów MŚP przede wszystkim wskazują⁵ (Raport ..., 2004, s. 225):

- przekonanie, że samozatrudnienie przyniesie wyższe dochody (24,9% badanych MŚP),
- potrzeba większej niezależności w miejscu pracy (21,7% badanych MŚP),
- chęć posiadania większej swobody w dysponowaniu czasem (15,6% badanych MŚP),
- utrata poprzedniego miejsca pracy (13,9% badanych MŚP),
- brak odpowiednich ofert na rynku pracy (13,2% badanych MŚP),
- inne (10,7% badanych MŚP).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że dla ponad 52% badanych osób decyzja o samozatrudnieniu nie była niczym wymuszona, wynikała z ich przedsiębiorczości, potrzeb, preferen-

⁴ Dane na podstawie Raportów o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce za lata 1995 – 2004, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 1997 – 2006.

⁵ Badanie zostało zrealizowane przez Public Profits dla Polskiej Agencji Rozwoju Przedsiębiorczości w październiku 2003 r., miało charakter ilościowo – jakościowy, badaniem objęto 941 wywiadów z osobami samozatrudnionymi zlokalizowanymi na terenie całej Polski, ponadto przeprowadzono 6 grup focusowych również z osobami samozatrudnionymi.

cji, możliwości podjęcia działalności gospodarczej. Ten typ motywacji do rozpoczęcia działalności sprawia, że osoby w pełni się w nią angażują, starają się dobrze ją prowadzić. Istnieje wówczas duża szansa utrzymania na rynku i rozwoju, co w konsekwencji przekłada się na wzrost zatrudnienia.

Powyższą zależność potwierdzają również badania przeprowadzone przez T. Łuczka wśród MŚP działających w Lesznie i w jego okolicach. Zgodnie z nimi jako motyw założenia przedsiębiorstwa 37,6% badanych uznało chęć bycia samodzielnym a 30,4% badanych uzyskanie większych dochodów i poprawę statusu materialnego (Łuczka, 2005, s. 29).

W powyższym kontekście należy również wspomnieć o badaniach gotowości podjęcia działalności gospodarczej przeprowadzonych wśród blisko 25000 osób z 23 krajów. Polska wówczas zajęła pierwsze miejsce, blisko 80% Polaków wybrałoby prowadzenie własnej działalności gospodarczej niż bycie pracownikiem (D. Blanchflower, A. Oswald, A. Stutzer, 2001, s. 11).

Państwo podejmuje szereg działań mających na celu obniżenie poziomu bezrobocia. Część z nich adresowana jest do MŚP. Głównym źródłem finansowania instrumentów walki z bezrobociem i wspierania zatrudnienia jest fundusz pracy. Celem funduszu pracy jest tworzenie nowych trwałych miejsc pracy i walka z bezrobociem, jednak w wielu działaniach funduszu to właśnie MŚP uznawane są za najlepszych twórców nowych miejsc pracy i miejsce absorpcji bezrobotnych, stąd znaczne części środków trafiają do MŚP. W ramach programów funduszu pracy przeznaczonych na aktywne formy przeciwdziałania bezrobociu, wśród środków adresowanych głównie do MŚP można wyróżnić wydatki na szkolenia i przekwalifikowania, pożyczki dla bezrobotnych podejmujących działalność gospodarczą oraz dla zakładów pracy tworzących nowe miejsca pracy, refundacja wynagrodzeń absolwentów oraz aktywizowanie absolwentów, dofinansowanie działalności organizacji i instytucji pozarządowych. Trudno jest dokładnie oszacować, jaka kwota została skierowana do samych MŚP. Można jedynie wskazać, że w latach 1995 – 2003 na promocję zatrudnienia MŚP uzyskały z funduszu pracy wsparcie w postaci wyżej przedstawionych form w przedziale 4 – 7 mld zł. W przeliczeniu na jedno aktywnie działające MŚP daje kwotę 2 300 – 4 000 zł⁶.

Oprócz działań związanych z funduszem pracy państwo tworzyło i wdrażało w życie wiele programów mających na celu promocję zatrudnienia. Wśród najważniejszych takich programów należy wyróżnić Program promowania produktywnego zatrudnienia i zmniejszania bezrobocia, Priorytety promowania produktywnego zatrudnienia i zmniejszania bezrobocia w okresie 1997 – 2000, Narodowa strategia zatrudnienia i rozwoju zasobów ludzkich 2000 – 2006, program Pierwsza praca w ramach programu Przedsiębiorczość – Rozwój – Praca. Programy te doprowadziły do uruchomienia aktywnych form promocji zatrudnienia w postaci pomocy organizacyjnej i finansowej przy założeniu własnej firmy (samozatrudnienie), obniżenia kosztów zatrudnienia w MŚP poprzez refundację części składki na ubezpieczenie społeczne przy zatrudnieniu osoby bezrobotnej (pierwszy raz rozpoczynającej pracę), zwolnienia z opłacania składki na ubezpieczenie społeczne przez MŚP rozpoczynające prowadzenie działalności gospodarczej, pożyczek na tworzenie nowych miejsc pracy. Promocję zatrudnienia realizowano również za pomocą pośrednich metod, polegających przede wszystkim na rozwoju przedsiębiorczości, zwiększaniu dostępu MŚP do źródeł finansowania (pożyczki, poręczenia, gwarancje), przeprowadzeniu pozytywnych zmian w prawie podatkowym i finansowym, zapewnieniu MŚP potrzebnych szkoleń, doradztwa, informacji i promocji, wprowadzenie zachęt do prowadzenia inwestycji.

Nie są znane dokładne efekty działań państwa mających na celu rozwój MŚP, w tym wzrost zatrudnienia. Można jedynie wskazać, że pomimo wielu działań ze strony państwa zachęcających do rozpoczęcia działalności gospodarczej bądź zatrudnienia nowych pracow-

⁶ Oszacowanie na podstawie danych uzyskanych z Krajowego Funduszu Pracy.

ników nie spotkały się one z dostateczną odpowiedzią ze strony MŚP. Świadczą o tym dane dotyczące stopnia korzystania przez MŚP z pożyczek, poręczeń, pomocy budżetowej i unijnej, które zostały poniżej przedstawione.

Warunki finansowania działalności gospodarczej mają duże znaczenie dla MŚP szczególnie przy rozpoczęciu działalności i jej rozwoju. Dla wielu MŚP podstawową barierą jest brak wystarczających środków własnych. Przy rozpoczęciu działalności a następnie w przypadku jej rozwoju niezbędne staje się sięgnięcie do źródeł obcych. Dostęp do nich a następnie warunki korzystania przekładają się na możliwości zatrudniania nowych osób. Podstawowym zewnętrznym źródłem finansowania jest kredyt. Utrudniony dostęp do niego mają nowo powstające MŚP oraz te, które ubiegają się o kredyt inwestycyjny. Są to sytuacje, które przede wszystkim powinny być dofinansowane z racji związanego z nimi zwiększenia zatrudnienia. Natomiast banki nie wychodzą naprzeciw potrzebom MŚP w tym zakresie (Wolański, 2005).

Dostęp MŚP do zewnętrznych źródeł finansowania zwiększa działalność instytucji finansowych kierujących swoją ofertą głównie do MŚP. Należą do nich przede wszystkim fundusze pożyczkowe, fundusze poręczeniowe, środki UE, dotacje z budżetu. Jednakże MŚP w niewielkim stopniu z nich korzystają.

Dla wszystkich MŚP podstawowym źródłem finansowania są środki własne. Wszystkie pozostałe formy finansowania stosowane są posiłkowo (Łuczka, 2001, s. 51); (Skowronek – Mielczarek, 2003, s. 41). Badania sektora MŚP pokazują, iż ponad 50% niewielkich podmiotów korzysta wyłącznie ze środków własnych (Firmy mikro 2003..., 2003, s. 22); (Firmy mikro na..., 2003, s. 23); (Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług bankowych..., 2003, s. 27); (Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług leasingowych..., 2003, s. 27); (Olszewski, 2003, s. 36); (Monitoring..., 2003, s. 6). W następnej kolejności MŚP wykorzystują najbardziej znane, powszechnie występujące źródła jak kredyt bankowy (głównie krótkoterminowy) oraz leasing. Według różnych badań sektora MŚP z kredytów korzysta około 30% tych przedsiębiorstw (Firmy mikro na..., 2003, s. 66); (Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług bankowych..., 2003, s. 92); (Olszewski, 2003, s. 36); (Monitoring..., 2003, s. 6), zaś z leasingu około 20% przedsiębiorstw (Firmy mikro 2003..., 2003, s. 26); (Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług leasingowych..., 2003, s. 32); (Olszewski, 2003, s. 36); (Monitoring..., 2003, s. 6).

Na podkreślenie zasługuje niewielkie wykorzystanie instrumentów finansowych bezpośrednio i pośrednio wspierających działalność MŚP, których podstawowym zadaniem jest ułatwienie MŚP dostępu do kapitału. W 2004 r. fundusze pożyczkowe udzieliły MŚP 13309 pożyczek, co oznacza, że skorzystało z nich niecałe 0,8% aktywnie działających MŚP (Fundusze..., 2005, s. 30); (Raport..., 2004, s. 28). Z kolei fundusze poręczeniowe przyznały MŚP w 2004 r. 5048 poręczeń, zatem skorzystało z nich niecałe 0,3% aktywnie działających MŚP (Raport..., 2005, s. 6); (Raport..., 2004, s. 28); (Informacja..., 2005, s. 1). Podobnie sytuacja wyglądała jeżeli chodzi o dotacje budżetowe i unijne. W 2004 r. z dotacji budżetowych skorzystało 11023 MŚP (0,6% aktywnie działających MŚP), zaś z dotacji unijnych 7246 MŚP (0,4% aktywnie działających MŚP) (Informacje uzyskane z Ministerstwa Gospodarki i Pracy). Sytuacja taka oznacza, że zaledwie około 2% MŚP korzysta z form finansowania przeznaczonych głównie dla nich. Ponadto należy dodać, że liczba udzielonych pożyczek, poręczeń i dotacji systematycznie rośnie, w związku z czym we wcześniejszych latach jeszcze mniejszy odsetek MŚP z tych form korzystał (Wolański, 2005, s. 263).

Pozostałe źródła w jeszcze mniejszym stopniu są przez MŚP wykorzystywane, głównie z powodu utrudnionego dostępu do nich (Mielczarek, 2000, s. 61); (Raport..., 2004, s. 52); (Olszewski, 2003, s. 36); (Monitoring..., 2003, s. 6).

Podobnie MŚP w wąskim zakresie korzystają z pomocy finansowej wspierającej zatrudnienie. Badanie MŚP przeprowadzone dla Polskiej Konfederacji Przedsiębiorstw Prywatnych wykazało, że 75,5% MŚP nie skorzystało z żadnych środków budżetowych i pomoco-

wych (Unii Europejskiej, Urzędów Pracy, itp.) wspierających zatrudnienie, zaś podmiotów korzystających z tych form w celu szkolenia pracowników, przyuczenia do zawodu, było zaledwie 5,4% (Monitoring..., 2003, s. 23).

Sytuacja taka powoduje, iż MŚP stosują niewiele form finansowania, nie przywiązują uwagi do źródeł finansowania, w tym również wspierających zatrudnienie. Brak wykorzystywania szerszej grupy form finansowania przez większość MŚP świadczy o braku kalkulacji opłacalności korzystania z poszczególnych źródeł finansowania. Nie mają one zatem dużego wpływu na poziom zatrudnienia w omawianym sektorze.

Uregulowania prawne dotyczące zatrudnienia ograniczają MŚP w swobodnym ustalaniu warunków zatrudnienia. Kodeks pracy jak i pozostałe akty z nim związane w niewielkim stopniu uznają zasadę swobody kształtowania umów o pracę i podkreślają ich aspekty społeczne. Kodeks pracy stoi na straży pracownika, podkreśla rolę związków zawodowych, wymaga tworzenia nawet przez małych pracodawców regulaminów pracy, regulaminów zatrudniania, prowadzenia ewidencji pracy. Takie rozwiązania świadczą o zbiurokratyzowaniu stosunków pracy, braku elastyczności tych stosunków, pominięciu postulatów pracodawców. Ponadto podjęcie działalności gospodarczej, jak i zatrudnienie nowych pracowników, wiąże się z koniecznością ponoszenia świadczeń publicznoprawnych. Wśród pozapłacowych kosztów pracy należy wyróżnić podatki, składki na ubezpieczenie społeczne, składki na ubezpieczenie zdrowotne, składkę na fundusz pracy, wpłaty na rzecz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, składki na rzecz Funduszu Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych, wydatki na utrzymanie Zakładowego Funduszu Świadczeń Socjalnych. Większość z tych świadczeń ponosi sam pracodawca, niektóre również za pracownika. Za szczególnie wysokie należy uznać składki na ubezpieczenie społeczne.

Przeregulowanie stosunków pracy oraz wysokie koszty pracy potwierdzają najnowsze badania MŚP wykonane dla Polskiej Konfederacji Pracodawców Prywatnych⁷. Wśród najważniejszych barier rozwoju MŚP wskazały na następujące (Konkurencyjność..., 2006, s. 31):

- wysokość obciążeń składkowych kosztów pracy (88,8% badanych MŚP),
- wysokość podatków (83,7% badanych MŚP),
- procedury administracyjne (72,6% badanych MŚP),
- nieelastyczne prawo pracy (71,0% badanych MŚP),
- zatory płatnicze (66,1% badanych MŚP).

Wskazane badania obrazują, że MŚP napotyka bariery przede wszystkim w obszarze regulacyjnym i instytucjonalnym. Najważniejszą barierą są wysokie pozapłacowe koszty pracy, które m. in. ograniczają skłonność MŚP do zwiększania zatrudnienia. Przedsiębiorcy zapytani, jaki wpływ na poziom zatrudnienia w firmie miałyby obniżenie pozapłacowych kosztów pracy odpowiedzieli w następujący sposób (Konkurencyjność..., 2006, s. 34):

- 62,3% MŚP wskazało, że bardzo znaczący pozytywny wpływ na poziom zatrudnienia w firmie,
- 20,8% MŚP wskazało, że umiarkowany wpływ na poziom zatrudnienia w firmie,
- 15,3% MŚP wskazało, że nie miałyby wpływu na poziom zatrudnienia w firmie,
- 1,6% MŚP nie miało sprecyzowanego zdania w tej kwestii.

Powyższe stanowisko MŚP jednoznacznie rozstrzyga istotność wysokości kosztów pracy dla poziomu zatrudnienia.

Na istotną barierę zwiększenia zatrudnienia MŚP wskazały też nieelastyczne prawo pracy. Największe znaczenie dla nich ma stosowanie elastycznych form zatrudnienia (na czas określony, telepraca, praca w niepełnym wymiarze czasu, możliwość zatrudniania pracowni-

⁷ Badanie zrealizowane metodą wywiadów bezpośrednich wśród około 1200 firm zlokalizowanych na terenie całej Polski zatrudniających od 2 do 250 pracowników.

ków tymczasowych). W opinii MŚP liberalizacja przepisów w tym obszarze wpłynęłaby w istotny sposób na poziom zatrudnienia – 25,5% MŚP wskazało na bardzo znaczący wpływ.

Powyższa analiza czynników wpływających na postawę MŚP w zakresie zatrudnienia wskazuje, że decydujące znaczenie ma przedsiębiorczość niewielkich podmiotów, chęć podejmowania i rozwijania działalności gospodarczej, co w konsekwencji skutkuje wzrostem zatrudnienia. Działania państwa i instytucji finansowych pomimo, że są korzystne dla MŚP, nie są przez nich szeroko wykorzystywane. Dlatego też odgrywają znikomą rolę w kształtowaniu się wielkości zatrudnienia wśród niewielkich podmiotów. Natomiast elementem blokującym wzrost zatrudnienia w MŚP są uregulowania prawne dotyczące warunków zatrudnienia i kosztów pracy.

Prognoza kształtowania się liczby pracujących w małych i średnich przedsiębiorstwach

Prognozę liczby pracujących w MŚP można dokonać bazując na dotychczasowych tendencjach zatrudnienia w MŚP, możliwych zmianach w przyszłości, zapowiadanych zmianach prawnych związanych z rynkiem pracy. Na tej podstawie można zaproponować sposób kształtowania się liczby pracujących w MŚP w przyszłości.

Liczba pracujących w MŚP rosła systematycznie w latach 1994 – 1999, następnie w okresie 2000 – 2003 nieznacznie się obniżała, zaś w 2004 r. nastąpił niewielki wzrost. Można spodziewać się, że wzrost liczby pracujących w MŚP od 2004 r. okaże się trwały i będzie miał miejsce przez następne kilka lat. Za taką prognozą liczby pracujących przemawiają następujące argumenty.

1. Systematycznie obniżająca się od 2004 r. stopa bezrobocia. W 2004 r. stopa bezrobocia zmalała z 20,6% do 19%, w 2005 r. z 19,4% do 17,6%, zaś w 2006 r. z 18% do 15,5%⁸. W ciągu 2,5 roku stopa bezrobocia obniżyła się o 25%. Mając na uwadze, że w latach 2002 – 2003 utrzymywała się na wysokim poziomie, zaś w okresie 1999 – 2001 rosła i wówczas malała liczba pracujących w MŚP, należy spodziewać się wzrostu liczby pracujących w MŚP wraz ze spadkiem stopy bezrobocia.

2. Możliwość korzystania przez MŚP z funduszy strukturalnych po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej. Przystąpienie Polski do UE otworzyło dla MŚP nowe możliwości finansowania rozwoju działalności. Wiąże się to przede wszystkim z faktem, że do dyspozycji MŚP są fundusze akcesyjne a nie przedakcesyjne. Różnica pomiędzy nimi sprowadza się przede wszystkim do wartości przyznawanej pomocy, która dla funduszy akcesyjnych jest wielokrotnie wyższa. Znacznie większa kwota pomocy daje wielką szansę rozwoju małym i średnim przedsiębiorstwom. Możliwość sfinansowania w szerokiej skali prowadzonych inwestycji, które najczęściej są bardzo kosztowne, może przyczynić się do znacznego wzrostu awansowania technologicznego oraz innowacyjnego MŚP. Odpowiednie wykorzystanie środków unijnych przez MŚP przedkładać się będzie na ogólny rozwój tych przedsiębiorstw i powinna wiązać się ze wzrostem liczby pracujących.

3. Rosnący poziom wiedzy i posiadanej informacji przez MŚP na temat form finansowania rozwoju działalności oraz wsparcia finansowego służącego wzrostowi zatrudnienia. Wynika z procesu uczenia się MŚP, konsekwentnych działań państwa i instytucji wspierających MŚP w zakresie przekazywania informacji, prowadzenia szkoleń i doradztwa dla niewielkich podmiotów. Działania takie w konsekwencji mają doprowadzić do szerszego korzystania z różnych źródeł finansowania przez MŚP, w tym związanych z zatrudnieniem.

4. Konsekwentne stosowanie przez państwo preferencji związanych z wysokością pobieranych składek na ubezpieczenie społeczne dla nowo założonych MŚP lub przy zatrudnieniu absolwentów. W ten sposób państwo obniża koszty pracy dla prowadzących działalność go-

⁸ Aktualne dane za sierpień 2006 r.

spodarczą oraz osób pierwszy raz zatrudnianych. Znaczną zachętą do rozpoczynania prowadzenia działalności gospodarczej są uregulowania ustawy z dnia 1 lipca 2005 r. o zmianie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. Nr 150 poz. 1248). Zgodnie z art. 1 tej ustawy podstawę wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe osób prowadzących pozarolniczą działalność gospodarczą, w okresie pierwszych 24 miesięcy kalendarzowych od dnia rozpoczęcia wykonywania działalności gospodarczej, stanowi zadeklarowana kwota, nie niższa jednak niż 30% kwoty minimalnego wynagrodzenia. Rozwiązanie to nie ma zastosowania do osób, które:

- prowadzą lub w okresie ostatnich 60 miesięcy kalendarzowych przed dniem rozpoczęcia wykonywania działalności gospodarczej prowadziły pozarolniczą działalność,
- wykonują działalność gospodarczą na rzecz byłego pracodawcy, na rzecz którego przed dniem rozpoczęcia działalności gospodarczej w bieżącym lub w poprzednim roku kalendarzowym wykonywały w ramach stosunku pracy lub spółdzielczego stosunku pracy czynności wchodzące w zakres wykonywanej działalności gospodarczej.

Tabela 7. Porównanie zobowiązań z tytułu ubezpieczeń społecznych za wrzesień 2006 r. dla MŚP korzystających oraz nie korzystających z obniżenia podstawy wymiaru składki.

Rodzaj ubezpieczenia	Stopa ubezpieczenia (%)	Dla MŚP korzystających z obniżenia podstawy wymiaru	Dla MŚP nie korzystających z obniżenia podstawy wymiaru
		Podstawa wymiaru składek	
		269,73 zł	1 456,36 zł
Emerytalne	19,52%	52,65 zł	284,29 zł
Rentowe	13,00%	35,06 zł	189,33 zł
Chorobowe	2,45%	6,61 zł	35,68 zł
Wypadkowe	1,80%	4,86 zł	26,22 zł
Suma		99,20 zł	535,52 zł

Źródło: Opracowanie własne

Preferencja w tym rozwiązaniu polega na istotnym zmniejszeniu podstawy wymiaru składek na ubezpieczenia emerytalne, rentowe, chorobowe i wypadkowe⁹. Zgodnie z ogólnymi zasadami podstawą tą dla MŚP jest zadeklarowana kwota, nie niższa jednak niż 60% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia, natomiast zgodnie z nowelą ustawodawca pozwala przyjąć 30% minimalnego wynagrodzenia. W przypadku składek ubezpieczeniowych płaconych za wrzesień 2006 r. minimalne wynagrodzenie stanowi 899,10 zł, z czego podstawa wymiaru wynosi 269,73 zł, zaś przeciętne miesięczne wynagrodzenie 2 427,27 zł, czyli podstawa wymiaru wynosi 1 456,36 zł,

W związku z tym wysokość składek ubezpieczeniowych dla MŚP korzystającego i nie korzystającego z tej preferencji za wrzesień 2006 r. kształtuje się następująco (zob. tabela 7).

Istnieje zasadnicza różnica w wysokości płaconej składki ubezpieczeniowej, przy skorzystaniu z preferencji składka wynosi niecałe 20% składki liczonej standardowo. Z rozwiązania mogą skorzystać tylko nowo założone MŚP przez pierwsze dwa lata swojej działalności. W tym okresie nominalna korzyść dla MŚP wyniesie około 440 zł miesięcznie, czyli po-

⁹ Podstawę wymiaru składek na ubezpieczenie chorobowe i wypadkowe stanowi podstawa wymiaru składek na ubezpieczenie emerytalne i rentowe (art. 20 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. Nr 137 poz. 887 z późn. zm.)).

nad 10 tys. zł w ciągu dwóch lat działalności. Rozwiązanie to zachęca do tworzenia MŚP, rozpoczynania prowadzenia działalności gospodarczej. W konsekwencji zwiększy się liczba pracujących.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych badań można powiedzieć, że sektor MŚP odgrywa podstawową rolę w zmniejszaniu poziomu bezrobocia oraz aktywizowaniu osób poszukujących pracy. W latach 1994 – 2004 MŚP zwiększyły zatrudnienie o 13,9%, zrekomensowały w części skutki spadku zatrudnienia w dużych przedsiębiorstwach. Aktywność MŚP na rynku pracy wynika przede wszystkim z samej przedsiębiorczości niewielkich podmiotów, chęci rozwijania działalności gospodarczej, w mniejszym stopniu z działań państwa na aktywne formy walki z bezrobociem. Począwszy od 2004 roku można spodziewać się wzrostu liczby pracujących w MŚP, głównie z uwagi na spadający poziom bezrobocia w Polsce, szerszy dopływ środków UE dla MŚP, konsekwentne działania państwa skierowane na promocję zatrudnienia.

BIBLIOGRAFIA:

1. Blanchflower D., Oswald A., Stutzer A., (2001), Latent entrepreneurship across nations, *European Economic Review*, January.
2. Dominiak P., (2005), Sektor MSP we współczesnej gospodarce, PWN, Warszawa.
3. Firmy mikro 2003. Rynek usług leasingowych, (2003). B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk.
4. Firmy mikro na rynku usług bankowych 2003, (2003), B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk.
5. Fundusze pożyczkowe w Polsce, (2005), Polskie Stowarzyszenie Funduszy Pożyczkowych, Szczecin.
6. Informacja o Krajowym Funduszu Poręczeń Kredytowych w Banku Gospodarstwa Krajowego, (2005), Bank Gospodarstwa Krajowego, Warszawa.
7. Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług bankowych. Badanie małych i średnich firm, (2003), B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk.
8. Inwestor instytucjonalny 2003. Rynek usług leasingowych. Badanie małych i średnich firm, (2003), B.P.S. Consultants Poland Ltd, Gdańsk.
9. Klich J. red., (2000), Nadzieja rynku pracy. Małe i średnie przedsiębiorstwa w gospodarce, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
10. Konkurencyjność małych i średnich przedsiębiorstw 2006, Raport z badań „Monitoring kondycji sektora MSP 2006”, Polska Konfederacja Przedsiębiorstw Prywatnych Lewiatan, Warszawa 2006.
11. Łuczka T., (2005), Bariery rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce, w: Małe i średnie przedsiębiorstwa szkice o współczesnej przedsiębiorczości, red. T. Łuczka, Politechnika Poznańska, Poznań.
12. Łuczka T., (2001), Kapitał obcy w małym i średnim przedsiębiorstwie. Wybrane aspekty mikro i makroekonomiczne, PWN, Warszawa – Poznań.
13. Mieleczarek P., (2000), Przedsiębiorcy o szansach i zagrożeniach dla sektora małych i średnich przedsiębiorstw, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
14. Monitoring sektora MSP 2003. Raport z badań, (2003), Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych, Warszawa.
15. Olszewski M., (2003), Kondycja małych i średnich przedsiębiorstw u progu 2003 r. Ra-

- port z badań, Polska Konfederacja Pracodawców Prywatnych, Warszawa.
16. Raport o stanie funduszy poręczeń kredytowych w Polsce, (2005), Krajowe Stowarzyszenie Funduszy Poręczeniowych, Warszawa.
 17. Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2002 – 2003, PARP, Warszawa 2004.
 18. Skowronek – Mielczarek A., (2003), Małe i średnie przedsiębiorstwa. Źródła finansowania, C.H.BECK, Warszawa.
 19. Wolański R., (2005), Relacje między bankami a małymi i średnimi przedsiębiorstwami, Prace naukowe Katedry Ekonomii i Zarządzania Przedsiębiorstwem, Politechnika Gdańska, Gdańsk.
 20. Wolański R., (2005), Zarządzanie źródłami finansowania w małych i średnich przedsiębiorstwach w: Zarządzanie organizacjami gospodarczymi Koncepcje i metody, red. J. Lewandowski, Tom 1, Politechnika Łódzka, Łódź 2005.